

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ו, תשט"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מגבול אל גבול

שתי השאלות מאנגלית בעברית החדשה מדגימות יפה את התהליך הידוע, שכל מלה משנה את אופייה בעברה גבולות¹, או לפי ניסוח אחר: "מלים, בעברן מלשון ללשון, יכולות לקבל הוראה רחוקה מאוד מתוראתן המקורית"².

1. J. Vendryes, *Le langage* (1921), עמ' 257.

2. ל"א בולאכובסקיי, "מבוא לבלשנות" חלק ב' (ברוסית), מוסקבה

1958, עמ' 120.

מובן, שתופעה זו נדונה בכל ספר בלשני העוסק בתורת המשמעויות.

בין עשרות המלים, ששלושים שנות המנדט הבריטי הורישו ללשוננו בשדה המנהל, הטכניקה וכיו"ב, גם המלה פנצ'ר. אמנם שמרה מלה זו בעברית את חוראתה המקורית: נקרה (בייחוד בצמיג), לפי המלה האנגלית puncture, שהוראתה ניקוב, בפרט ניקוב מקרי של צמיג (وهוא מן המלה הרומית: punctura). אבל נוסף לכך הורחבה הוראתה לציין כל תקלה בלתי צפויה מראש, כל השתלשלות מאורעות בלתי-רצויה וכיו"ב: מקרה לי פנצ'ר — פירוש הדבר יכול להיות גם הצמיג שלי נבקע, גם מקרה לי פנצ'ר בלתי נעים, נכשלתי ועוד, כגון: הטיוול נקבע להיום, אבל קרה פנצ'ר: ירד גשם שוטף והוכרחנו לחזור. להתאזרחותה של המלה הזרה סייעה צורתה המזכירה את משקלן של מלים עבריות, מקוריות או שאולות, כגון, סך גל סנטר, פלסטר, ובהטעמה המלעילית יש לה דומות במבטא העממי של מלים עבריות רבות (בייחוד של שמות פרטיים ושמות מקומות: אבנר, פרמל). יצוין דרך אגב, שבניגוד למלעילים עבריים מקוריים, כגון דגל — דגלים, גון — גונים, נשמרת בפנצ'ר הטעמת החברה הראשונה גם בלשון רבים: היו לי היום הרבה פנצ'רים. הפונימה צ"א היא אינה עוד זרה בהרגלי התגייה של ימינו. בלשון האנגלית אינה ידועה כלל וכלל הוראתו המחודשת העברית של פנצ'ר.

ב. טְרַפִּיק — שוטר תנועה

שינר משמעות; אבל בכיוון הפוך של צמצום ההוראה.
חל במלה האנגלית traffic שבדיבור הישראלי פירושה אך
ורק "שוטר תנועה". לעתים קרובות נשמע אותה מפי נהגים
וילדים במשפטים כגון: "שם עומד טְרַפִּיק". "היה זה מפני
הטְרַפִּיקים". לפני מכונית הציר נסעו הרבה טרפיקים.

באנגלית הוראת המלה היא "מסחר; תנועת סחורות;
בואם וצאתם של אנשים או סחורות בכביש, ברכבת, באנייה
וכו'; מספר האנשים או הסחורות המועברים" (לפי מילון
אוקספורד). מוצאה מצרפתית, trafiquer, וזו באה מאיטלקית
trafficare, והאיטימולוגיה המשוערת, לפי המילון חנ"ל, היא
מרומית: trans- + -ficare.

ה"טרפיק" העברי נוצר, כנראה, מקיצור השם האנגלי
traffic police, "משטרת התנועה" או "שוטר תנועה".
יצוין, שאותה המלה "טְרַפִּיק" (בהטעמת מלרע) קיימת
בלשונם האידית והגרמנית של יהודי אוסטריה-הונגריה
לשעבר (ובצורת trafika בלשונותיהם של כל העמים הסלאביים,
שהיו עד סוף מלחמת העולם הראשונה תחת שלטון
האבסבורגים), והוראתה "חנות לממכר סיגריות, טבק ובולים".
אף מלה גרמנית-אוסטרית זו, Trafik, שפירושה "מסחר, חנות"
(וכן Tabaktrafik) מוצאה מאיטלקית, והמילון הגרמני של

1) נראה לי, שדן פינס ב"מילון לועזי-עברי" (עמ' 554 ו-301), כשהוא
מביא את המלים, "טנציר" ו"טרפיק", היה צריך לתת לאו דווקא את משמעותן
באנגלית, אלא בעיקר את שימושן במשמעות המחודשת בדיבור העברי.

ברוקהאוז (Sprachlexikon) קושר את המלה האיטלקית עם
חשורש הערבי, שפירושו „חֶלֶק” (כנראה, تفریق, תפריק, חלוקה,
מכירה קמעונית” — בִּתְּפָרִיק, „בקמעונות”).

ומעניין, שהמילון האטימולוגי האנגלי של סקיט (Skeat)
מביא את ההשערה, שהמלה האיטלקית באה מ־טֶרֶפֶצִיק
התלמודית, שמוצאה מן *τροπαϊκός*, חצורה היוונית של חשם
הרומי *victoriatu*, שפירושו מטבע-כסף שעליו תבנית של
אלת הניצחון.

יהיה אשר יהיה מוצאה של *trafficare* באיטלקית
(המקור הראשון ל־טֶרֶפֶצִיק, שהגיע לסלנג העברי דרך
שלוש לשונות) — חרי הרוחק הסימנטי בין „חנות למסחר
סיגריות” לבין „שוטר תנועה” הוא אופייני ביותר והוא
מדגים יפה מה שאומר בולאכובסקיי (בחמשך דבריו, שהובאו
לעיל), שאילו לא ידענו בוודאות על חזיקה האטימולוגית
בין מלים כאלה, לא היה מתקבל על דעתנו כל קשר ביניהן
לפי משמעויותיהן בלבד.